

Farkas Julianna - Benkei-Kovács Balázs - Hübner Andrea - Vácziné Takács Edit: A hungarikumtól a helyi értékekig: elméleti alapokra épülő empirikus kutatás Fót, Göd és Vác településeken

1. Az érték fogalmának meghatározása

1.1. A fogalom fejlődéstörténete

Az érték fogalmi meghatározásakor figyelembe kell venni, hogy az érték az ember és a belső-külső világ viszonyából származik. Hétköznapi értelemben értékes számunkra az, amely fontos, lényeges, amelyben valamilyen prioritás, preferencia, kíváncsóság, elérendő cél nyilvánul meg. (H. Farkas 2006) Az életünkben automatikusan felértékelődnek azok a dolgok is, amelyekből hiányt szenvedünk, és amely állapot arra ösztökél minket, hogy ezt a hiányt megszüntessük.

Pataki Ferenc szerint „Az egyén értékei legmegbízhatóbban a döntéseiben és cselekvéseiben megnyilvánuló preferenciák útján írhatók le.” (Pataki 1995:34) Loránd Ferenc a motiváció oldaláról közelíti meg e kérdést (Loránd 2002), amelyhez hozzákapcsolható a Maslow-féle szükségleti piramis elmélete is, annál is inkább, mert az értékek, akárcsak a szükségletek, szintén hierarchikus rendszert alkotnak.

Bábosik István az „Értékközvetítés napjainkban” című tanulmányában főként Hankiss Elemér kutatásaira hivatkozik, amelyben a szerző vallási alapon osztályozza az értékrendet, majd ezek után megfogalmazza a plurális értékközvetítés lényegét, „amely a kollektív és individuális értékeket egyaránt magában foglalja, és a különféle értékrendek egymásmellettiességét tételezi fel. A nevelésméleti meghatározás szerint az érték olyan produktum, amely kettős funkciót tölt be. Egyrészt hozzájárul a szűkebb és tágabb emberi közösségek fejlődéséhez, tehát rendelkezik egy határozott közösségfejlesztő funkcióval; másrészt elősegíti az egyén fejlődését, azaz individuális fejlesztő funkciót is betölt.” (Bábosik 2009)

Varga Károly „Az értékek fénykörében” című monografikus műve a rendszerváltás hatásait és az e hatásokra alapuló értékválasztásokat vizsgálva megállapítja, hogy pozitív tendencia a fokozódó individualizmus, az önmegvalósítás, kiteljesedés, negatív tendencia viszont az életminőség hajszolása, a hedonizmus. (Varga 2003) Ehhez kapcsolódik Lovas Kiss Antal gondolatmenete is, amelyben a 20-21. század legmeghatározóbb értékképző folyamatának a globalizációt jelöli meg, annak pozitív és negatív hatásaival együtt. (Lovas Kiss 2012) „A globalizáció egyik velejárója, hogy képes felülrni a korábbi, bevett hagyományokat. A 21. század elejéről visszatekintve egyre világosabbá válik, hogy a kapitalista világszemléletből és kultúrából való kiábrándultság is jelentősen befolyásolta a globális folyamatokkal való ellenérzéseket.” (Lovas Kiss 2012)

Az egyéni értéken túl vizsgálnunk kell a kulturális érték és a társadalmi érték fogalmait és különbségeit is. „A kulturális érték olyan érték az egyének adott körében, amely valamennyi egyén tudatának az alkotórészét képezi, és amelyről valamennyi egyén feltételezi, hogy az adott körben mások tudatának is az alkotórészét képezi, és amelynek közlésére egységesen értelmezett szimbólumrendszer alakult ki.” (Farkas 2007:75)

„A társadalmi érték instrumentális és kulturális érték, tehát az egyének adott körében a szükségletkielégítés társadalmi eszközeinek vagy pozitív feltételeinek általánosított, egymás tudatára is vonatkozó tudati tükröződése, mint az adott körülmények között a legmegfelelőbbnek tartott állapot, képesség vagy viselkedésmód mintája.” (Farkas 2007:77)

1.2. Az értékek, a hagyományok, a kultúra és az érzelmek kapcsolata

A hagyományteremtésben, a kulturális értékekkel történő interakcióban és a hozzá kapcsolódó narratívák kialakulásában egyre inkább felismerik és elismerik az érzelmek szerepét. (Smith és Campbell 2015) Ma már egyértelmű, hogy a kulturális örökség/értékek megértéséhez fontos az érzelmek működésének feltárása. A kulturális örökségi helyszínek felkeresése ugyanis azt a célt is szolgálja, hogy bizonyos érzelmeket átéljenek az emberek. Az örökségi helyszínek általában biztonságos és jelentőségteljes helyek az emberek szemében, ahol eltöprenghetnek a múlton és a jelenen.

Mesquita és társai (2016) a szakirodalmat áttekintve amellet érvelnek, hogy az érzelmek jelentős része kulturális termék. Általában azokat az érzelmeket éljük át leggyakrabban, amelyek hozzásegítenek, hogy tipikus jó embernek érezhessük magunkat a saját kultúránkban. A társadalmilag elvárt érzelmi élmények átélése a személy jóllétét is növeli. Léteznek olyan negatív érzések is, amelyeket bizonyos témákkal, tárgyakkal, eseményekkel szemben elvárunk egymástól egy kultúrán belül. Ilyen kíváncs érzellem lehet például a felháborodás vagy a düh, amikor értékeinket nem tartják tiszteletben.

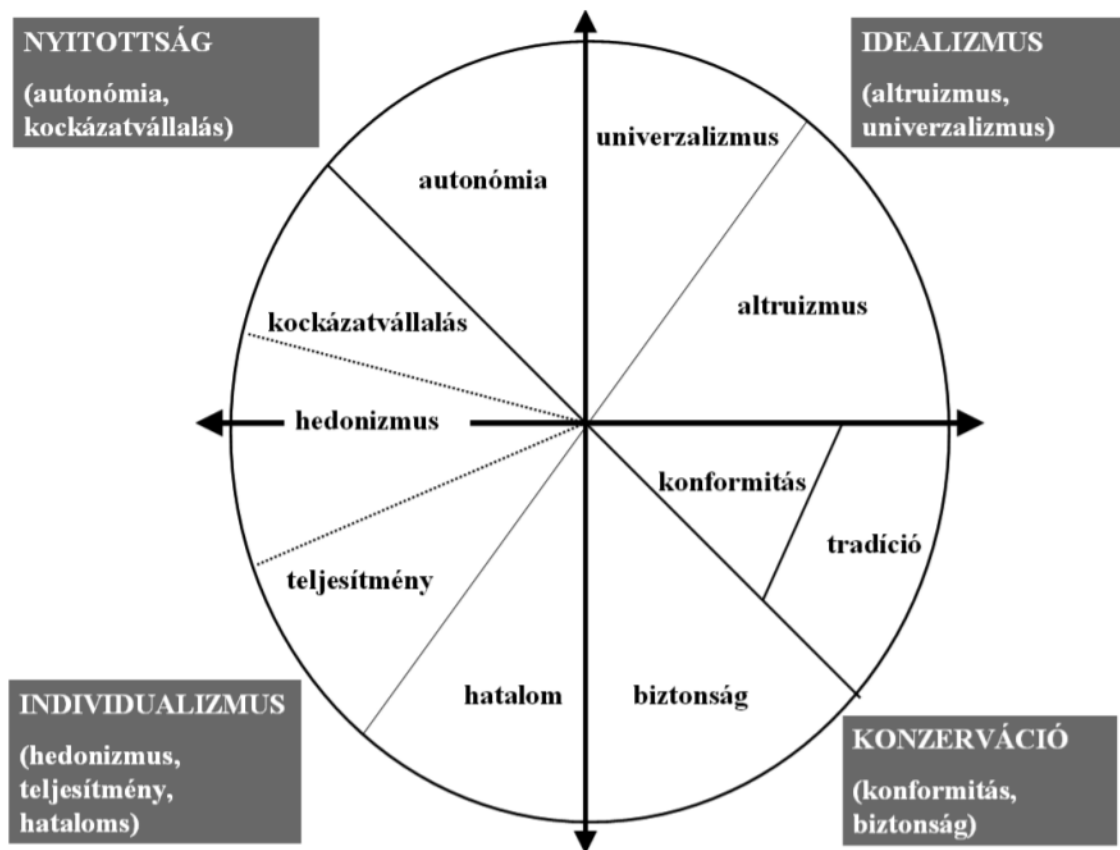
Watson (2016) szerint a kulturális helyszínek, események és a múlt emlékeit őrző tárgyak interakciójában elvárunk egy bizonyos érzelmi hozzáállást. Például a múzeumban ébredő kellemes érzések és pozitív attitűdök segítik a tanulást. A múzeumok leggyakrabban az esztétikai élvezet és a régi idők emberei iránti együttérzést igyekeznek felkelteni.

Nyaupane és Timothy (2009) kutatásából az derült ki, hogy a kulturális örökség ismerete, jelentőségének értékelése és az örökségi helyszín meglátogatása egyaránt befolyásolja a megőrzésével kapcsolatos attitűdöket. A helyszínek felkeresése növeli a kulturális örökséggel kapcsolatos tudatosságot és megőrzésének vágyát.

Az ember számára fontos értékek meghatározzák a céljait és irányítják a viselkedését.

A Schwartz és Sagiv (1995) által leírt tíz érték négy magasabb kategóriába sorolható, és egy körábraként felrajzolható. Két érték annál hasonlóbb, minél közelebb áll az értékkeréken. Az egymással szemben álló értékek egymással ellentétes és sokszor összeegyeztethetetlen viselkedésekkel járnak együtt. Az 1. ábrán látható a 10 érték rendszere.

1. ábra: A Schwartz-féle értékrendszer
(Forrás: Schwartz és Sagiv 1995)

Az értékek nem csak a viselkedéssel járnak együtt, hanem az érzelmekkel is. Nelissen és társai (2007) úgy találták, hogy a fontos értékek, és az ezekhez kötődő célok, valamint az érzelmek együtt járnak a hétköznapi életben.

Russell (1980) kétdimenziós alapérzelmi állapot modellje egyszerre veszi figyelembe az érzelmi valencia vagy irányulás (a kellemestől a kellemetlenig) és a kiváltott arousal, azaz intenzitás (a nyugodttól az izgatottig) dimenzióit. A két dimenzió kombinálásával az alapvető érzelmi élmények teljes skálája felrajzolható.

2. ábra: A Russell-féle érzelmi kerék
(Forrás: Desmet és Hekkert 2007)

Shimp és munkatársai (1994) alkották meg a fogyasztói etnocentrizmus fogalmát annak kifejezésére, hogy bizonyos fogyasztók saját hazájuk termékeinek felsőbbrendűségében hisznek. Az attitűdökhöz hasonlóan magukban foglalnak egy gondolati összetevőt (például a külföldi termékek fogyasztása gyengíti a hazai gazdaságot), egy érzelmi hozzáállást (a hazai termékekkel kapcsolatos jó érzések) és egy viselkedési tendenciát (inkább vásárolok hazai terméket). Ilyen értelemben a kulturális termékek fogyasztása az attitűd énvédő funkciójához kapcsolódik (jó állampolgárnak érzi magát a személy), és értékkifejező szerepében a fogyasztott kulturális termékek által mutatja mások felé, hogy milyen értékeket képvisel.

Greenberg, Solomon és Pyszczynski (1997) fogalmazta meg a rettegés kezelési elméletet (terror management theory) annak leírására, hogy identitásunk és motivációink révén hogyan igyekszünk a halálunk tudata által keltett szorongástól megszabadulni, vagy legalábbis csökkenteni azt. A halálfélelem hatására leginkább a hiedelmek védelme és a csoporttal való azonosulás erősödik fel, valamint a romantikus kapcsolatok biztonságot nyújtó szerepe.

Burke és munkatársai (2011) metaelemzése azt mutatja, hogy amikor a halandóságunk tudatosul, általános eltolódás figyelhető meg a konzervativizmus irányába.

Az értékekhez való viszonyban és viselkedésben a pozitív érzéseknek kiemelt szerepe lehet. Fredrickson (1998) láss-gyarapíts (broaden-and-build) elmélete szerint a pozitív érzelmek az alkalmazkodást, a testi-lelki jóllétet szolgálják, mivel kiszélesítik az ember gondolati és cselekvési repertoárját, növelik a figyelem terjedelmét és a kreativitást. Az öröm, a szeretet és a biztonságérzet felfedezésre csábít, ezzel gyarapítva az intellektuális és társas-közösségi erőforrásainkat.

Azt is figyelembe kell venni, hogy nem is feltétlenül azok a részletek vagy momentumok lesznek a legmeghatározóbbak, amiket a kurátorok vagy interpretátorok annak szánnak. Kiállítások és más helyszínek tervezőinek és működtetőinek figyelembe kell venni a lelki történéseket, és számolni kell az előhívott érzelmekkel, amelyek ráadásul ellentmondásos tartalmakkal kapcsolatban az intellektuális feldolgozáshoz is nélkülözhetetlenek. Sőt, fordítva is igaz: ha nincs érzelmi viszonyulás, beüt az unalom, és nem jut el az információ a látogatóhoz.

Smith (2014) egyik kutatásában két szempont szerint vizsgálta az érzelmeket: *bevonódás* (*engagement*) és *megerősítés* (*reinforcement*) szerint. Azt találta, hogy alkalmasint a felületes bevonódás nagyobb teret hagy a kritikai megközelítésnek, mint a túl erős, amely az érzelem hevessege miatt nem teszi lehetővé a kritikus belátást.

A második kulcsszempont a *megerősítés*. Sem magát a szót, sem szinonimáit nem használták az interjúkban, viszont a megkérdezettek gyakran így fogalmaztak. A kiállítások megerősíthetik a látogatót valamely vélekedésében és érzelmi hozzáállásában. Úgy tűnik, ezt az élményt tartják a látogatók a legfontosabbnak Smith kutatása szerint.

1.3. Az örökséginterpretáció

A *heritage interpretation* magyarra fordításáról évek óta szakmai vita folyik. Úgy tűnik, hogy nincs olyan magyar kifejezés, amely lefedné az *interpretáció* szó tartalmát, mivel az *értelmezés* szó tartománya jóval kevesebb, mint az angol fogalomé. Német nyelvterületen *informelle Bildung* az elfogadott megnevezés, de magyarul az *informális tanulás* is szűkebb sávú asszociációkat hordoz, mint a német kifejezés. (Wohlers 2015)

Egyszerűen megfogalmazva, az örökség interpretáció olyan szakemberek és/vagy közösségek által végzett tevékenység, amely kulturális és természeti örökségek bemutatásáról, értelmezéséről, de az azokra adott reakciókról, a felmerülő ellentmondások feloldásáról és a lehetséges narratívák megismeréséről is szól.

Az interpretatív szemléletű értékközvetítés feladata Steve van Matre *Interpretive Design and The Dance of Experience* című könyve (2009) szerint feltáró értelmezés, amely olyan élményekhez segít hozzá, amelyek révén a látogató érzékenyebbé válik a helyszín értékei iránt, és így jobban megbecsülheti azokat. (van Matre 2009)

Az lenne az ideális, ha örökségi helyszíneken a helyi közösségek szava kihagyhatatlan része lenne az interpretációnak az ott lakók kétségeivel, fenntartásaival, vitáival, kijózanító magyarázataikkal vagy akár vicceikkel szemben a jól bevált tényszerűségre („facticity” Raffoul and Nelson 2009) épülő szokással. Tulajdonképpen ezt nevezi Bagnall „érzelmi autenticitásnak” (*emotional authenticity*). (Bangall 2003)

A World Heritage Convention (UNESO World Heritage Centre 2015) és az Operational Guideline (Intergovernmental Committee 2013) leszögezi, hogy a kulturális és természeti örökséget meg kell határozni, meg kell védeni, meg kell őrizni, valamint át kell adni és be kell mutatni (*presentation*) a jövő generációinak. Silbermann szerint (2015) a szöveg egyáltalán nem részletezi, hogy mit értünk bemutatás alatt, vagyis mintegy adottnak veszi, hogy ami valahol ott van, azt csak be kell mutatni. Mi tehát a bemutatás és az interpretáció közti különbség?

Az ICOMOS 2008 Charterjében a bemutatás (*presentation*) szó az értelmezendő tartalom alaposan megtervezett megmutatását jelenti, amely az információ elsajátítását fizikai hozzáférés és infrastruktúra segítségével teszi elérhetővé. (ICIP 2008) Ebben az értelmezésben a tartalom ugyanolyan fontos, mint az interpretációs művelet milyensége, azonban ez az értelmezés is egyirányú mozgást feltételez, amelyben a tények és tartalmak átadása a kulcsmotívum. A cél ez esetben az, hogy a látogató pontosan megértse az interpretált tartalmat. Kérdés persze, hogy létezik-e egy tartalom, egy igazság, egy történet és egy azonosulás.

Manapság már széles körben elfogadott, hogy az interpretáció nem lehet top-down művelet, hiszen a legtöbb esetben a probléma maga éppen az, hogy ellentmondó vélemények léteznek egymással párhuzamosan abban a tekintetben, hogy MI az örökség, amiről beszélünk, valamint, hogy HOGYAN és KINEK fontos. (Silvermann and Ruggles 2007)

Kutatásunkban ilyen probléma például a váci múmiák kérdése: a múmiákat lehet kiállítási múzeumi tárgyként kezelni, de azok, akiknek a felmenőiről van szó, esetleg holttestként tekinthetnek rájuk, akiknek (amiknek) a sírban a helye, vagyis kegyeleti kérdés mentén súlyosan különböző értelmezések merülhetnek fel ugyanazzal a közös örökséggel kapcsolatban.

A közösségek szerepe éppen abban van, hogy a mások által felállított feltételezések hiányosságait és a kimondatlan tartalmakat megtalálja, és megmutasson olyan fontos részleteket, amelyet mások kihagytak vagy nem vettek figyelembe. (Silvermann 2015)

A közösségek szerepével megérkezünk az interpretáció érzelmi vetületéhez, hiszen a helyi lakosok viszonyulása a jelenben vagy történelmi vetületben (ami a felmenők tekintetében családtörténet és nem történelem) mindig érzelmileg színezett, soha nem tudományosan semleges.

A látogatókutatás izgalmas területe az örökség interpretációnak. Téves azt gondolni, hogy a látogatók száma mindent elmond arról, hogy mennyire szükséges, fontos ill. gazdaságos az adott helyszín vagy jelenség működtetése. Ha közelebbről megvizsgáljuk, a látogatók gyakran nem úgy mozognak és viselkednek a kiállítási térben, a vadasparkban, a történelmi tájon vagy a hagyományőrző fesztiválon, ahogy elképzeljük, vagy ahogy szeretnénk. A mai látogatóknak legtöbbször a szövegekkel gyűlik meg a baja. Egyre inkább számolnunk kell a funkcionális diszlexiával: az emberek nem szívesen olvasnak el hosszú szakmai leírásokat, akármennyire érdekesek is. Egyre több helyen fejlesztenek ki látogatómegfigyelő applikációkat. Az *eye-tracking* módszerrel azt tudjuk vizsgálni, hogy mely pontokra néznek a látogatók, hova néznek legtöbbször, így könnyen meg tudjuk határozni a bejárt helyszín kiemelt pontjait.

Noha a kulturális emlékezettel kapcsolatos történettudományi, irodalomtudományi, művészettörténeti, kultúrantropológiai diskurzus más csatornákon zajlik, mint az örökség interpretáció, azt gondolom, hogy az elméleti alapja végeredményben ugyanott keresendő. A témát manapság Jan Assmannhoz kötjük, főleg az 1992-ben megjelent *Das Kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen* c. műve okán. Assmann valójában újra felvetette, kidolgozta és továbbfejlesztette az Auschwitzban meghalt Maurice Halbwachs *La Topographie Légendaire des Evangiles en Terre Sainte* c. művének alapvetéseit, amely végül 1951-ben jelent meg.

Halbwachs sokáig elfeledett központi tétele az, hogy az emlékezet társadalmilag meghatározott, a történelem konstrukció, amelyet bizonyos társadalmi vagy hatalmi csoportok fenntartanak. Kiemelnek bizonyos dolgokat, és az ünnepek vagy akár a történelemoktatás keretén belül

megerősítenek, igazságként és tényként kezelnek, más eseményeket vagy hagyományokat pedig hagynak enyészetté válni, vagy tudatosan segítenek elfelejteni. A kulturális emlékezet tudományának egyik fő kérdése az, hogy mit nem szabad elfelejtenünk. (Assmann 1991:30) Az ember arra emlékszik, amit a *kollektív emlékezet* keretein belül adekvátan el tud helyezni, és érteni vél. Az fog feledésbe merülni, aminek az éppen adott jelenben nincsenek vonatkozási keretei.

Az örökség interpretáció különféle emlékezeteket kíván megszólítani mind a helyi közösségek oldaláról, mind látogatói oldalról. Így olyan történetek lendülhetnek játékba, amelyek egymással konfliktusban vannak, vagyis az interpretáció társadalmi megbékéléseket is szolgál, és mint ilyen a társadalmi fenntarthatóság szempontjából is óriási szerepe van.

1.4. A Világörökség Egyezmény szerepe és hatása az értékfeltárásban

Az UNESCO Világörökség Egyezmény (Párizs, 1972) célja az emberiség kiemelkedő értékkel bíró kulturális és természeti örökségének megőrzése. Magyarország 1985-ben írta alá ezt az egyezményt, amivel vállalta, hogy a területén fekvő világörökségi helyszíneket óvja és megőrzi a későbbi generációk számára is. Az örökségvédelem spektruma a következő évtizedekben a kulturális örökségvédelemmel bővült, így 2003-ban Párizsban megszületett „A Szellemi kulturális örökség megőrzéséről” szóló egyezmény, amelynek célja az élő közösségi gyakorlatok megőrzése, a kulturális sokszínűség kölcsönös elismerése, valamint a nem tárgyiasult és gyakran kihalással fenyegetett kifejezési formák jelentőségének tudatosítása, az ilyen örökség-elemek védelme. Magyarország a „2006. évi XXXVIII. törvény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló, Párizsban, 2003. év október hó 17. napján elfogadott UNESCO Egyezmény kihirdetéséről” törvénnyel ratifikálta az egyezményt.

Az egyezmény céljai:

- a szellemi kulturális örökség védelme;
- az érintett közösségek, csoportok és egyének szellemi kulturális örökségének tiszteletben tartásának biztosítása;
- helyi, nemzeti és nemzetközi szinten felhívni a figyelmet az immateriális kulturális örökség fontosságára és annak kölcsönös megbecsülésének biztosítására;
- nemzetközi együttműködés és segítségnyújtás biztosítása. (2006. évi XXXVIII. törvény 1. cikk)

Az egyezmény 15. cikke pedig rendelkezik arról, hogy az aláíró államok törekednek arra, hogy az örökségvédelemben a legszélesebb körben bevonják a közösségeket, csoportokat és egyéneket, illetve a kulturális örökség létrehozásában, megőrzésében és kezelésében biztosítják az aktív részvételt. Magyarország ennek a két nemzetközi direktívának a mentén megalkotta a hungarikum fogalmát, amelyet 2012-ben törvénybe is foglalt. Három évvel később a külhoni értékgyűjtés is bekerült a törvénybe. A magyar szabályozásban két jól elkülöníthető fogalom jelenik meg. Az egyik a nemzeti érték, ami az UNESCO direktívákat követő meghatározás. Erre épül a másik, a hungarikum gyűjtőfogalma, ami a nemzeti értékek közül kiemel olyanokat, amelyek „a magyarság csúcsteljesítménye” jelzővel illethetők. (2012. évi XXX. törvény) A nemzeti értékek azonosítása és rendszerezése az UNESCO iránymutatását követi, így más aláíró országban is hasonló módszertan alapján és struktúrában működik az értékek kezelése. (UNESCO Útmutató 2017)

Leena Marsio (2014) összehasonlító tanulmányában viszont rámutatott arra, hogy eltérések is mutatkoznak abban, hogy a különböző országok hogyan értelmezik az egyezményt nemzeti szinten. A vizsgált országok többségében (Horvátország, Franciaország, Belgium, Olaszország) a kultúráért felelős minisztérium felel az egyezmény végrehajtásáért. Olaszországban és Franciaországban a kérdéses minisztériumok mind a kultúrát, mind az idegenforgalmat irányítják. Észtországban, Lettországban és Litvániában az egyezmény végrehajtásáért a minisztériumok alatt működő folklórintézetek a felelősek, Ausztriában pedig az egyezmény végrehajtásának felelősségével az Osztrák UNESCO Bizottságot ruházták fel. A felelős szervezet befolyásolja, hogy milyen tényezőket hangsúlyoznak helyi szinten a végrehajtás során. Néprajzi intézményi vezetéssel a hagyományos elemekre, míg művészeti intézményi felelőssel akár több művészeti formára is összpontosíthatnak. Amennyiben a kultúra és az idegenforgalom egy minisztériumhoz tartoznak, a gazdasági hatások és a kereskedelem is hangsúlyossá válhatnak, akár más értékek rovására. A legfontosabb eltérés a nemzeti értéktárak felállítását illetően az, hogy csak szakmai csoport jelölhet, vagy – az UNESCO direktíva szellemiségét hűen követve – bárki számára elérhető a javaslattevés. (Marsio 2014)

2. Az értékfeltárás jogszabályi háttere hazánkban és a Nemzeti Értékpiramis

2.1. A magyar értéktárak rendszere

A Világörökség Programot a Világ kulturális és természeti örökségének megóvását célzó egyezmény (*Convention Concerning the Protection of World Cultural and Natural Heritage*) név alatt 1972. november 16-án alapították. A program célja az emberiség kulturális és természeti örökségének védelme, azok nyilvántartásba vétele. (Farkas 2019)

A Világörökség címet hosszas előkészítés után először 1978-ban osztották ki, ekkor 12 helyszín kapta meg a kitüntető címet. Magyarország 1985-ben csatlakozott az egyezményhez, és magyar helyszín először 1987-ben került a listára, Hollókő, valamint a budapesti Duna-part és a Várnegyed révén. (Farkas 2019)

Magyarországon a Világörökség Programot a Világ kulturális és természeti örökségének megóvását célzó egyezmény végrehajtása érdekében megalkották a 2011. évi LXXVII. törvényt a világörökségről, amely jelentős mértékben hozzájárult a nemzeti értékek védelméhez. (Farkas 2019)

Hazánkban a 2012. évi XXX. törvény a „Magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról” (Hungarikum törvény) fektette le az értékfeltárás folyamatának jogszabályi alapjait. A törvény megalkotását a 77/2008-as országgyűlési határozat készítette elő, amelyben már rögzítették a magyar értékeknek a sajátos tulajdonságait és ennek érdekében létrejött egy Hungarikum Munkacsoport a parlamentben is. (Farkas 2019)

A nemzeti értékek, a szellemi, tárgyi, természeti és kulturális örökség megóvását, megőrzését természetesen már az Alaptörvény is szorgalmazta.

A 2012.évi XXX. törvény a preambulumban így fogalmaz:

„Az Országgyűlés Magyarország Alaptörvényének P) cikke alapján a magyar nemzet egységétől vezérelve megállapítja, hogy

- a) a magyar nemzeti értékek, köztük a hungarikumok megőrzendő és egyedülálló értékek;
- b) az összetartozás, az egység és a nemzeti tudat erősítése érdekében nemzetünk értékeit össze kell gyűjteni, dokumentálni, az értékvédelem alapjául szolgáló dokumentációt a szigorú nyilvántartás és kutathatóság szabályai szerint meg kell őrizni, az értékeket pedig ápolni, védelmezni és támogatni kell;
- c) örökségünket, a magyar kultúra évezredes értékeit, a magyarság szellemi és anyagi alkotásait, ember alkotta és természet adta értékeit átfogó értéktárban kell összesíteni;
- d) a nemzeti értékeink védelme hozzájárul a nemzeti azonosság-tudat kialakulásához és megszilárdításához;
- e) nemzeti értékeink széles körű hazai és külföldi bemutatása, megismertetése nyelvi, szellemi, kulturális, gazdasági teljesítményünk, természeti és épített értékeink elismertetése, valamint a nemzeti arculat erősítése egyaránt kiemelkedő jelentőségű.

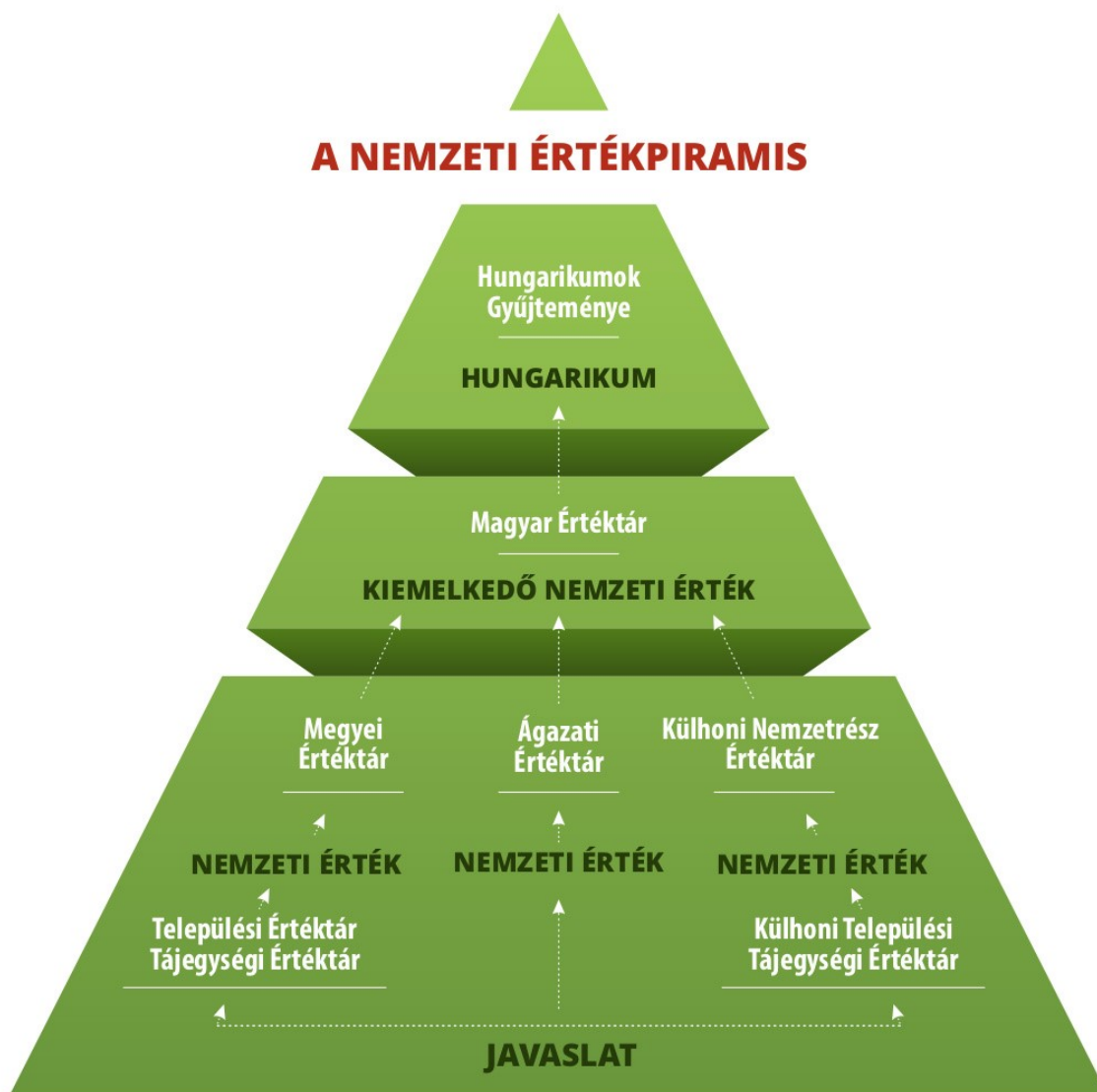
Az Országgyűlés kinyilvánítja, hogy a nemzeti értékeket az egyetemes értékek részének tekinti, amely értékek a magyarság múltjának, jelenének és jövőjének dinamikusan fejlődő tárháza, az értékalapú nemzeti összefogás alapja. A nemzeti értékek tárházát gazdagítják a magyarországi együtt élő népek, az államalkotó tényezőként elismert nemzetiségek és az országhatáron túli, valamint szerte a világban élő, magukat magyarnak valló egyének, közösségek értékei.” (2012.évi XXX. törvény preambuluma)

A törvény az értékeket a Nemzeti Értékpiramisba rendezi el, amelynek alapja, hogy bárki tehet javaslatot, felterjeszthet értéket a Települési, a Tájegységi, valamint a Külhoni Települési és Tájegységi Értéktárba. A Települési Értéktár létrehozásának joga az adott települési önkormányzaté, a Tájegységi Értéktáré pedig több szomszédos települési önkormányzaté. (Nótári 2014) (Az értékek beazonosítása nemcsak hazánk területére korlátozódik, hanem az egész Kárpát-medencére vonatkozik.) A Magyar Értéktár a települési, tájegységi, a megyei, az ágazati, illetve a külhoni közösségek értéktárainak összesítő gyűjteménye, amelynek összeállítása a Hungarikum Bizottság feladata. (Nótári 2014)

A nemzeti értéktárba való felvételhez a javaslatokat a honlapon található adatlap beküldésével lehet kezdeményezni. A törvény definiálja a terület kulcsfogalmait: Nemzeti Értékként tartjuk számon *„a magyarság és a magyarországi államalkotó nemzetiségek tevékenységéhez, termelési kultúrájához, tudásához, hagyományaihoz, a magyar tájhoz és élővilághoz kapcsolódó, nemzetünk történelme, valamint a közelmúlt során felhalmozott és megőrzött minden szellemi és anyagi, természeti, közösségi érték vagy termék, illetve a tájhoz és élővilághoz kapcsolódó materiális vagy immateriális javakat magába foglaló tájérték, amely tanúskodik egy emberi közösség és az adott terület történelmi kapcsolatáról.”* (2012.évi XXX. tv., Értelmező rendelkezések, „m” pont)

3. ábra: A nemzeti Értékpiramis

(Forrás: <http://www.hungarikum.hu> olvasva: 01.15.)

Kiemelkedő Nemzeti Értéknek a jogszabály alapján olyan nemzeti értéket nevezünk, „amely nemzeti szempontból meghatározó jelentőségű, a magyarságra jellemző és közismert, jelentősen öregbíti hírnevünket, növelheti megbecsülésünket az Európai Unióban és szerte a világon, továbbá hozzájárul új nemzedékek nemzeti hovatartozásának, magyarságtudatának kialakításához, megerősítéséhez.” (2012.évi XXX. törvény, 1. rész, 1. Értelmező rendelkezések, „f” pont). A törvény ugyanitt definiálja a hungarikum fogalmát gyűjtőfogalomként, „amely egységes osztályozási, besorolási és nyilvántartási rendszerben olyan megkülönböztetésre, kiemelésre méltó értéket jelöl, amely a magyarságra jellemző tulajdonságával, egyediségével, különlegességével és minőségével a magyarság csúcsteljesítménye.” (Értelmező rendelkezések, „c” pont)

Jelenleg a Magyar Nemzeti Értéktárban közel 70 hungarikumot tartanak számon (Lásd 1. számú táblázat), amelyek túlnyomó része az agrár- és élelmiszergazdaság és a kulturális örökség területén kerültek regisztrálásra.

1. számú táblázat: Hungarikumok aktuális száma országos szinten
(Forrás: <http://www.hungarikum.hu> olvasva: 02.20.)

Hungarikumok kategóriái	
Agrár- és élelmiszergazdaság	25
Egészség és életmód	5
Épített környezet	1
Ipari és műszaki megoldások	3
Kulturális örökség	31
Sport	2
Természeti környezet	3
Turizmus és vendéglátás	6
Összes hungarikum	66

Kis Krisztián és Pesti Kitti arra a jelenségre hívják fel a figyelmet, hogy a globalizációnak milyen hatásai vannak/lehetnek a helyi, lokális erőforrások és sajátosságok értékelésére. „Megítélésünk szerint a hungarikum tanúsító védjegy alkalmas lehet arra, hogy kifejezze adott termékek/értékek szoros kötődését a helyhez, helyekhez, térségekhez (előállítás, keletkezés, létezés helyszíne) és az adott termékre/értékre vonatkozó speciális tulajdonságokat, ilyen módon e termékek és értékek egyediségét, megkülönböztetve azokat a konkurenciától. Ezáltal a hungarikumok hathatósan járulhatnak hozzá a sikeres lokalizáció folyamatához.” (Kis-Pesti 2015:10)

A szerzőpáros a lokalizációt (vagy relokalizációt) egyfajta sajátos, a globalizáció elleni „védekezési mechanizmusként” mutatja be, amelynek eredményeképpen ugyanakkor mind lokálisan, mind globálisan megerősödik a helyi értékek szerepe, valamint az adott közösség identitástudata. A globalizáció végső soron tehát egyszerre veszély és lehetőség, attól függően, hogy a közösség mit képes kihozni belőle, mennyire sarkallja a saját, helyi értékeinek felfedezésére, és hogyan képes ezt sikeresen megjeleníteni a globális palettán. Ez csak egy átfogó stratégia részeként lehetséges, amelyben nagy szerepet kap a tudatos és célzott marketingpolitika.

Természetesen nemcsak Magyarország, hanem a legtöbb nemzet is gyűjti a rá jellemző, az önazonosságát igazoló patriotikumokat, „ennek megfelelően az egyes népek, országok tekintetében beszélhetünk például polonikumról, germanikumról, italikumról, frankofonikumról, anglikumról.” (Péli-Némediné 2015:550)

2.2. Az értéktárak empirikus vizsgálatai hazánkban

A 2012. évben elfogadott *Hungarikum törvény* katalizálta az elmúlt évtized második felében az értéktárak empirikus vizsgálatát. A megindult kutatások tudományos szempontból rendkívül heterogének, köszönhetően a nemzeti értékek tematikus sokféleségének is. A téma multidiszciplináris jellegét indikátorként azon folyóiratok számbavétele is jelzi (*Kulturális Szemle; Szín Közösségi Művelődés; Tér és Társadalom; Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok, Hermann Ottó Intézet Gazdálkodás-Agrárökonómiai tudományos folyóirat*), amelyek különböző nézőpontból (közművelődés, gazdaság- és vidékfejlesztés, szociológia) publikálnak a terület vonatkozásában. Emellett az ismeretterjesztés jegyében számos helyi érdekelttségű, lokálpatrióta sajtóorgánium is publikál rendszeresen híreket a helyi értékekről országszerte (például a *Budapest, a Helyem, házam, palotám* – rákospalotai helytörténeti folyóirat, a *Veszprémi Szemle, a Jászsági Évkönyv, a Fóti Hírnök* vagy a *Gödi Almanach*). A terület érdekessége, hogy kevés az azon koherens kutatási témák száma, amely kapcsán egyszerre beszélhetünk a sport-, az agrár- vagy az építészeti területen elért és számontartott eredményekről-értékekről: mindezt a sokszínűséget a nemzeti értékpíramis ernyőfogalma kovácsolja egybe, amelyhez tartozó elemek ápolása és az emberek mindennapjaiban való aktív megjelenítése a közművelődés egyik kiemelt feladata is egyben. (Farkas 2019)

A hungarikumok között a legnépszerűbb empirikus vizsgálati témák közé tartozik az agrár- és élelmiszer tudományi terület, illetve az ott előállított termékek imázsának és hatásának vizsgálata. (Nótári 2014, Kis-Pesti 2015, Káposzta-Ritter-Kassai 2015) Péli-Némediné-Tóth (2015) kutatása is kihangsúlyozza, hogy a hungarikumok kutatása esetében túlnyomó többségben vannak az agrárium termékeit vizsgáló elemzések, amelyeket részben a földművelésügyi szaktárca hív életre. Bár hazánkban nem korlátozódik az agrár- és élelmiszeripari termékekre a hungarikum fogalma, közöttük jelentős, 32 %-os arányt képviseltek a területről származó produktumok, a teljes Nemzeti Értéktárban pedig 59 % volt a mezőgazdasági és élelmiszeripari produktumok aránya 2015-ben. A kutatócsoport empirikus vizsgálatában a hungarikumok ismertségét kutatta 600 fő hazai és a hazánkban tanuló felsőoktatási hallgató körében. A kérdőíves lekérdezés témái között szerepelt a hungarikumok ismertsége; a hungarikum definíció percepciójának vizsgálata a célcsoport körében (Mit gondolnak hungarikumnak?); három magyar érték felsorolása. A nyitott kérdésekre érkezett feleletek összegzéseinek eredményei esetében az tapasztalható, hogy legtöbbjük az agrárium területéről „érkezett”, néhány a kulturális örökség része, illetve olyan magyar sajátosságok is megnevezésre kerültek, amelyek nem részei jelenleg az értéktáraknak (Balaton, Túró Rudi).

Kis-Pesti (2015) vizsgálata egyetlen város (Szeged) környékének jellegzetes élelmiszeripari termékeit veszi górcső alá. A szegedi egyetemisták körében végzett kérdőíves kutatás során az eredményekből kiderül, hogy a helyi hungarikumok ismertsége a hallgatók körében hiányos. Hasonlóan Péli és Némediné kutatásához az tapasztalható, hogy az egyetemisták percepciójában olyan elemek is hungarikumnak számítanak, amelyek valójában nem azok (2015. évi állapot: Túró Rudi és Erős Pista). A másik fontos tényező, amely a célcsoportválasztás sajátosságából fakad, hogy a minőség mellett az ár meghatározza fogyasztási hajlandóságukat.

A terület kutatásához hozzájárulnak a település- és városfejlesztést szolgáló elemzések és tanulmányok is. Egy-egy új fejlesztés kapcsán gyakran emelik ki a megvalósult építészeti projektek közösségformáló hatását is, mint például az átadott Budafoki piac épülete kapcsán. (Somogyi 2016) Kuczkó (2016) rövid tanulmánya a 15. kerületi, rákospalotai helytörténeti folyóiratban szintén egy helyi értéként számontartott épületegyüttest mutat be, feltárva a lánynevelő- és

javító intézet múltját és feladatait, építészeti, kulturális és oktatási jelentőségét.

A közművelődés területén számos jelentős kísérlet történt az értéktárak munkájának előmozdítására. A fejlesztő tevékenységet a Nemzeti Művelődési Intézet szakmai konferenciákkal és kiadványokkal is próbálja előmozdítani. (Kárpáti 2018) A Lakitelek Népfőiskolán például 2018. március 23-25. között szakmai konferenciát szerveztek „Minden értéknek legyen közössége!” címmel. A szakmai rendezvényen tartott előadások anyagából egy jó gyakorlatok gyűjteményét tartalmazó kötet is megjelent, amelyben megyénként 2-3 település mutatta be önmagát és a helyi szinten működő értékőrző és -feltáró jó gyakorlataikat.

A *Szín Közösségi Művelődés* folyóirat, amely a gyakorló közművelődési szakemberek szakmai orgánusaként jelenik meg, szintén részt vesz a helyi értéktárak fejlesztésével kapcsolatos hírek és a szakmai közönség számára azok eredményeinek megosztásával, rendszeresen jelentetve meg rövidebb terjedelmű szócikkeit a témában, rendszerint valamilyen korszerű, innovatív aspektussal. (Máté 2013, Hajnal 2018) Máté (2013) az értéktári gyűjtésekkel kapcsolatos munka megindulásakor egy mintaprojektet tár fel személyes aspektusból, a Nógrád megyei Szurdokpüspökből. Hajnal (2018) az első vajdasági értéktárat mutatja be, amely Gombor és Bogoján települések összefogásával született meg.

Az értéktár bizottságok munkáját bemutató tanulmányok, amelyek egy település összes értékét közreadják, illetve betekintést engednek a fejlesztési folyamatokba, a ritkábbak közé tartoznak. Ezek közül érdemes kiemelni Perlaki (2018) tanulmányát, aki nem csupán betekintést enged láttatni Veszprémben, a már összegyűjtött 35 helyi értéket tartalmazó listába, hanem betekintést biztosít a települési értékek és a megyei értéktárba való átkerülés mechanizmusára is, illetve ennek bizonyos tekintetben nehézségeire.

A fentiekben áttekintett tanulmányok kapcsán elmondható, hogy az értéktárak kapcsán leggyakoribbak a leíró jellegű publikációk (gyűjtések, jó gyakorlatok, egyes értékek bemutatása), az empirikus kutatások, amelyek ritkábbak, elsősorban az agrárium produktumaihoz kötődnek, kutatómódszertani szempontból ezek a vizsgálatok jellemzően kevésbé transzparenssek (kivéve Péli-Némediné 2015 és Kis-Pesti 2015), alapvető kérdéseket boncolgatnak a terület elsőkörös vizsgálati anyagaiként, amelyek feltárt eredményeiket leíró statisztikák és rangsorok formájában jelenítik meg.

3. A három vizsgált város (Fót, Göd, Vác) sajátosságai

3.1. A települések általános jellemzői

Kutatásunk váci és dunakeszi járáshoz tartozó városokra fókuszál, három város esetében (Fót, Göd, Vác) vizsgáltuk a helyi értéktárak, a kulturális örökségek szerepét a közművelődésben és a közösségépítésben. Fót a Gödöllői-dombság peremén, Budapesttől északra 17 kilométerre található. A fóti dombok az Északi-középhegység nyugati nyúlványai. Legmagasabb pontja a Somlyó-hegyen található, ami 287 méterrel fekszik a tengerszint felett. Göd a 2. számú főút mellett helyezkedik el, a Duna bal partján, Budapest és Vác között, a fővárostól mintegy 20 kilométerre. Göd a 20. század elejétől napjainkig kedvező természeti adottságai miatt kedvelt üdülőhely, a közelmúltban a lakó- és üdülőterület jellege egyaránt erősödött. Vác Pest megye ötödik legnagyobb lélekszámmal rendelkező városa, szintén a Duna bal partján található, a Váci járás

székhelye. Katolikus püspöki székhely, a Váci egyházmegye központja.

Mindhárom város történelme az őskorig nyúlik vissza, ezt a feltárt régészeti leletek, tárgyak és csontok bizonyítják. Fót határában kora bronzkori agyagedényeket, a keleti népcsoportokra jellemző halomsírokat, késő bronzkori, kora vaskori edénymaradványokat találtak, a települést a 3-4. században szkítákkal keveredett szarmaták, illetve római katonák lakták. A honfoglalás idején Árpád törzse, a Megyer törzs telepedett le Fót környékén. (Rehák 2000:7) A mai Felsőgöd területén egy avar kori földvár található, amelyről az utat és a Dunát lehetett védelmezni. (Bátonyi 2014) A honfoglalást követően kialakult Vác a korai püspöki székhelyek sorába tartozik, első királyunk, Szent István kezdte meg a váci püspökség szervezését. Vác ezer éves írott történettel is büszkélkedik, hiszen 1074-ben Watzenburg néven említi Yburg város évkönyve, egy évvel később pedig a Garamszentbenedeki Apátság alapítólevelében Wac civitas néven szerepel. (<http://www.vac.hu/vac/varostortenet.html> olvasva: 02.20.)

A KSH Magyarország Helységnévtára alapján, a 2020. január 1-jei adatok szerint mindhárom város népességszáma 20 ezer fő feletti, Vác népességszáma meghaladja a 33 ezret (Lásd 2. számú táblázat).

2. számú táblázat: A vizsgált városok adatai
(Forrás: http://www.ksh.hu/apps/hntr.main?p_lang=HU olvasva 02.20.)

	Terület (hektár)	Lakónépesség száma (fő)	Várossá nyilvánítás éve
Fót	3 740	20 286	2004.
Göd	2 444	20 563	1999.
Vác	6 160	33 091	1900 előtt

3.2 .Helyi értékek megjelenése a megyei értéktárakban

A településeken a megyei értéktárban számontartott helyi értékek volumenét kategóriánként a 3. számú táblázatban mutatjuk be: a váci értékek jóval nagyobb mértékben vannak jelen a Pest Megyei Értéktárban, mint Fót vagy Göd lokális sajátosságai.

3. számú táblázat: Megyei értéktárban megjelenő értékek Fót, Göd és Vác viszonylatában
(Forrás: <http://www.hungarikum.hu/hu/hungarikumok> olvasva: 02.20.)

Nemzeti értékek kategóriái	Fót	Göd	Vác
-----------------------------------	------------	------------	------------

Agrár- és élelmiszergazdaság	-	-	-
Egészség és életmód	-	-	-
Épített környezet	-	-	9
Ipari és műszaki megoldások	-	-	2
Kulturális örökség	1	1	12
Sport	-	-	-
Természeti környezet	-	1	2
Turizmus és vendéglátás	-	-	-

Az egyes városi önkormányzatok képviselő-testülete döntésének jogalapja a helyi értéktárak létrehozásáról a „a magyar nemzeti értékek és a hungarikumok gondozásáról” szóló 114/2013. (IV.16.) kormányrendelet volt. Fót Város Önkormányzata a 433/2013.(IX.18.) KT-határozattal 2013. évben hozta létre a Fóti Települési Értéktár Bizottságot (FÓTÉB), amely a fóti hagyományok és tárgyi emlékek feltárására, azok megőrzésére és bemutatására jött létre. (<https://fotinfo.hu/bemutatjuk-a-foti-ertektar-bizottsag-gyujtemenyet/> olvasva: 02.20.)

Göd Város Önkormányzat Képviselő-testülete 2015-ben a 21/2015. (III. 25.) sz. Ök. határozatával bízta meg a Közművelődési, Oktatási Bizottságot a települési értéktár létrehozásával. (http://god.hu/onkormanyzat/jegyzokonyv/?doc4_id=160 olvasva: 02.20.)

Vác Város Önkormányzat Képviselő-testülete 2013-ban a 132/2013 (V.23.) számú határozatával döntött helyi értéktár létrehozásáról. Az intézkedés célja a városban fellelhető nemzeti értékek adatait tartalmazó adatbázis, vagyis egy virtuális gyűjtemény megteremtése, és ennek gondozása. A képviselő-testület a települési értékek azonosításával, valamint a *Hungarikum törvény*ből eredő további feladatok ellátásával a Katona Lajos Városi Könyvtárat bízta meg. (<http://www.vac.hu/index.php?page=ertektar> olvasva: 02.20.)

4. Az empirikus felmérés módszere és eredményei

4.1. A kutatás módszere, eszköze és mintája

A gödi, fóti és váci lakosokkal készített értékfeltáró interjúink egy egyéves kutatóprogram részeként kerültek rögzítésre. A kutatási program, amely a Nemzeti Művelődési Intézet támogatásával valósul meg, „A helyi értéktárak, kulturális örökségek szerepe a közművelődésben

és a közösségépítésben a váci és a dunakeszi kistérségekben” címet viseli. (Az átfogó kutatási programon belül felvételre kerültek szakértői interjúk, valamint készülően van egy lakossági kérdőíves lekérdezés is a közeljövőben, amelyekre a jelen tanulmány keretein belül nem térünk ki.) A kutatócsoportban a BGE főállású oktatói-kutatói mellett egyetemi hallgatók, valamint helyi közművelődési szakemberek vesznek részt. Átfogó célunk, hogy a lakosság körében a hungarikumok és helyi értéktár kapcsán megjelenő személyes narratíváit feltárjuk és bemutassuk.

A lakossági interjúk kérdéslistáját a kutatócsoport tagjai úgy állították össze, hogy azok lefedjék tematikus szempontból a hungarikumok létező kategóriáit. A félig strukturált interjú hat egysége (Lásd 4. számú ábra) kapcsán az adatfelvétel során az interjúalanyok 24 kérdésre adtak választ. A vizsgálati eszközt a kutatók közös platformokon egyeztetve dolgozták ki és hagyták jóvá, a szakirodalom és a korábbi kutatási anyagok feldolgozását követően.

4. ábra: A lakossági interjúk fontosabb témakörei
(Forrás: Saját összeállítás)

A válaszadókat (n=27) rétegzett véletlenszerű mintavételi eljárással (Babbie 2017) választottuk ki, a BGE kutatócsoportjának külső, a helyi közművelődési intézményekben dolgozó partnereinek bevonásával: olyan lakosokat kértünk fel a kutatásba való bekapcsolódásra, akik legalább 10 éve az adott városban élnek, ezért feltételezhetően jól ismerik a helyi értékeket és kulturális örökséget. A településenként kiválasztott 9 fő esetében ügyeltünk rá, hogy szociológiai és demográfiai háttérük különböző legyen (életkor tekintetében: fiatal, középkorú, idős, nemek tekintetében: férfiak és nők közel egyenlő megoszlása; aktivitás tekintetében: különböző munkaterületek képviselői és nyugdíjasok). A lakosok túlnyomó része lokálpatrióta, megközelítőleg felük tősgyökeres, más részük pedig betelepült, túlnyomórészt szeretik a lakhelyüket, két településen sikerült egy-egy olyan lakossal is interjút készíteni, akik kifejezetten nem szeretnek az adott városban élni.

Az interjúk rögzítésére és a szövegátiratok rögzítésére 2020. október 15 és 2021. január 15. között került sor, időtartamuk jellemzően 35-45 perc közé esett. Az interjúk többsége (90% feletti arányban) digitális eszközökkel (videóhívások), illetve telefonon kerültek rögzítésre, a COVID 19 járványhelyzetre tekintettel. A lakossági interjúk elkészítése során a kutatócsoport tagjai biztosították a válaszadók anonimitását, az interjúalanyok azonosításával kapcsolatos elemeket törölték a szövegátiratok elkészítésekor, majd a hangfelvételeket törölték az átirat elkészültét követően, a kutatásetikai normáknak megfelelően (Babbie 2017). Az interjúk kvalitatív

tartalomelemzése az Atlas.ti szoftverrel készült el, az elemzés során létrehozott 381 tematikus kód segítségével.

4.2. Lakossági nézetek megjelenése a hungarikumok kapcsán

A hungarikumok meghatározása kapcsán azt tapasztaltuk, hogy nehezen tudják pontosan megfogalmazni ma az átlagemberek, hogy mit értenek pontosan a hungarikum fogalma alatt. Ebből a szempontból a lakosságot percepciójuk alapján három nagyobb csoportba oszthatjuk.

A válaszadók első típusa – hasonlóan az előzménykutatásoknál bemutatott vizsgálati eredményekhez (Péli-Némediné-Tóth 2015 és Kis-Pesti 2015) – elsősorban a magyaros élelmiszeripari termékekkel azonosítja a hungarikumokat, amelyek számos esetben védjeggyel is rendelkeznek.

- *„Hungarikum az, amit a nagyvilágban összekötnek Magyarországgal, én saját szavaimmal megfogalmazva ezt mondanám. Ha valakinek azt mondjuk, hogy Magyarország, ez eszébe jut róla. Szállodában dolgoztam nagyon sokáig, és én ott azt tapasztaltam, hogy akár szép, akár nem, de gyakorlatilag az élelmiszerek azok, amiket a külföldiek is leginkább keresnek, amikor ide jönnek. Utána néztek és megtanulták, hogy itt van a gulyás, a pirospaprika meg a téliszalámi, és ezeket sorolják.” (IA08FÓT)*
- *„Legtöbbször a finomság, általában a hungarikumokon valamilyenféle ételt vagy italt asszociálunk leghamarabb. És nyilván olyan jellemzőkkel bíró étel vagy ital, ami a magyar konyhaművészetet vagy magyar tájnak az ízeit foglalja magába. Pl.: Tokaji bor, Unicum, Szamos marcipán, pálinka.” (IA09GÖD)*

Ennek a felfogásnak történeti magyarázata lehet, hogy a hungarikum név a 2012. évi törvényt megelőzően valóban elsősorban a magyar étel- és italspecialitásokat takarta, valamint olyan tárgyiasult különlegességeket, amelyek akár ajándékfunkciót is betölthetnek. (Ennek a csoportnak a nézetei jól tükrözik Shimp és társai (1994) fogyasztói etnocentrizmus elméletét.)

- *„A hivatalos verzió szerint a magyarságra jellemző, a magyar szíveket megdobogtató termékek, amiket oda lehet ajándékozni egy külföldinek, és attól rögtön elalél. Pálinka, a pálinka és a pálinka, meg a dinnye, a libamáj, a kolbász, a szalámi, az Unikum.” (IA06GÖD)*
- *„Szerencsém van, mert van egy barátnőm, aki a hungarikumoknak volt egy ideig a magyarországi képviselője és volt egy üzlete Budapesten, ahol ilyen hungarikumokat árult. Például a gyulai kolbász, mézeskalács különböző mintákkal (kalocsa, halasi csipke). Én sok mindent láttam nála.” (IA02VÁC)*

A lakosság egy második csoportja esetében az agrár- és élelmiszergazdasági termékek mellett már megjelennek kulturális javak, illetve tipikus, őshonos magyar állatfajták is.

- *„Csak Magyarországra jellemző szokás vagy termék vagy étel, aminek hagyományos magyar eredete van. A világon más népnek vagy nemzetnek nincs. A puli is hungarikum azt hiszem, vagy a Pick szalámi. Ha külföldről jönnek, Pick szalámit visznek. Paprika, az őrölt piros paprika, a magyar kutyafajták (vizsla, puli, mudi), sírva vigadás, magyar borok.” (IA09FÓT)*
- *„Tudom, mit jelent a kifejezés, az, ami ránk jellemző. Például: pálinka. Amikkel el szokták adni az országot. A csikósok, a természeti környezetből mondjuk az Alföld. Nem is tudom. Ilyesmik jutnak az eszembe így hirtelen. Vácon nem tudok hungarikumról.” (IA08VÁC)*

A válaszadók harmadik és legszűkebb csoportja tudatában van annak, hogy hungarikum a magyarságra, mint nemzetre jellemző általános különlegesség, amely az élelmiszergazdasági specialitásoktól kezdve a kulturális örökségen át természeti örökségig széles körben értelmezhető.

- *„Hát ...hungarikum, azok a jellegzetességek, amelyek csak ránk, magyarokra jellemzőek. Ha mondjuk a népművészetre tekintek, a kalocsai motívum, a matyó motívum – az mindenképp. De ha Kalocsa, akkor már ott a paprika is vagy a szegedi paprika. Ha gasztronómia, akkor jellemzően a gulyást szokták kiemelni. Vagy palacsintát, vagy Somlói galuskát. Hungarikum a pálinka, mint hungarikum, ilyenek jutnak eszembe. Biztos területek is vannak. Nemzeti parkok esetleg.”*(IA04VÁC)

A hungarikumok kategóriáinak teljessége („agrár- és élelmiszergazdaság”; az „egészség és életmód”, az „épített környezet”, az „ipari és műszaki megoldások”, a „kulturális örökség”, a „sport”, a „természeti környezet” vagy a „turizmus és vendéglátás”) azonban az átlagember mentalitásában nem alkot egységes képet.

A megkérdezettek viszonyulása a hungarikumokhoz vegyes képet mutat. A hungarikumok per definíció minden magyar emberé, nemzeti közkincsnek számítanak, amely erősíti a magyarok összetartozását, nemzeti büszkeséggel tölt el. Ez a lakosok többségének gondolkodásában meg is jelenik.

- *„Magyar vagyok, a magyarság, hogy mondjam, jó érzést vált ki. Amit hungarikumnak nevezünk, illetve besorolták ebbe a kategóriába, ezek a mieink, tehát magyaroké.”* (IA09VÁC)
- *„Azt gondolom, hogy minden normális ember büszke arra, hogyha valaki okosabb nála, és megcsinált valamit, tehát az ilyen jó érzéssel tölti el az embert. Mindenképpen jó érzéssel tölt el.”* (IA07FÓT)

Mégis, találkoztunk a válaszadók között olyan különutasokkal, akik távolinak érzik magukat a nemzeti értékeinktől, ezért nehezebben is tudnak azonosulni velük: *„Büszke én olyan dolgokra tudok lenni, amihez van közöm, amihez én is hozzájárulok. Ha külföldinek valamit ajándékba kéne adnom, ami magyar, akkor a Tokaji bor lenne.”* (IA09FÓT)

A hungarikumok közül az esztétikum („gyönyörű szép, kis dolgok” (IA04FÓT), egy-egy magyar találmány univerzalitása („örök érvényű valami és nagyszerű dolog” (IA09GÖD), valamint a magyar kreatív génusz („a hozzáadott érték az az, ami nyilván büszkévé teheti az embert” (IA08VÁC), azok az elemek, amelyek az elismerés forrásaiként megjelentek a megkérdezettek körében.

4.3. Helyi értékek megjelenése a köztudatban

A három település eltérő kulturális és gazdasági fejlődés utat járt be, ami a kollektív lakossági tudatban megjelenő értékek számában is visszatükröződik (lásd 4. számú táblázat). A lokális narratívákban megjelenő helyi értékek részben már bekerültek a helyi és megyei értéktárakba, mások még nem.

A fóti lakosoknál a gödi és váci lakosok két és fél, illetve háromszor több helyi értéket soroltak fel, ami egyrészt köszönhető a települések méretbeli különbségének, másrészt a földrajzi elhelyezkedésnek: a Duna parti települések lakóinak számára a vízi élet számos értéket is hordozó többletperspektívát kínál.

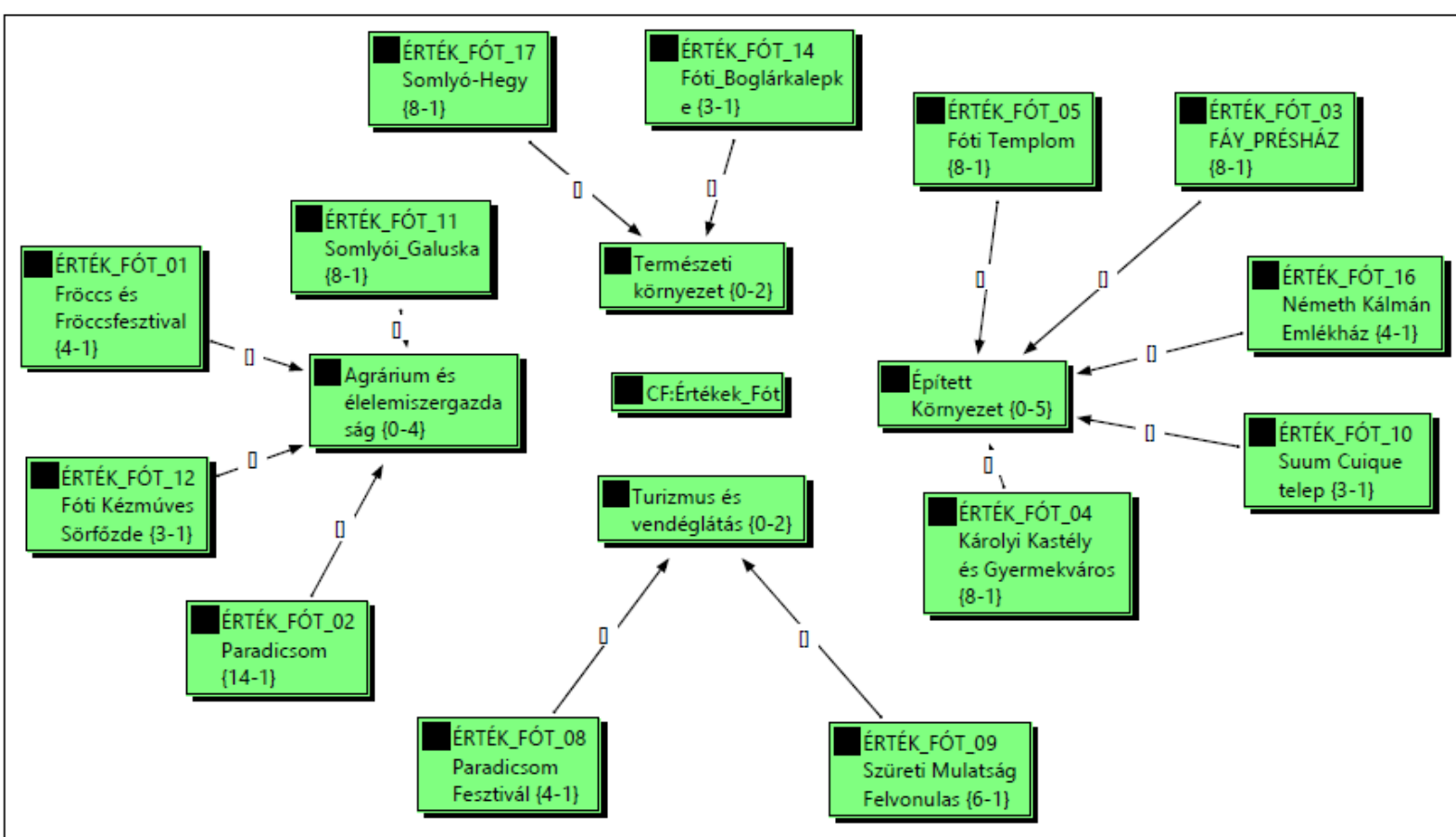
4. számú táblázat: A lakossági interjúk során említett helyi értékek összesítése
(Forrás: Saját összeállítás az interjúk elemzése alapján)

	Helyi értékek száma	Városi legendák	Köztudatban forgó történelmi személyek	Népszerű vendéglátó-helyek	Javaslatok az értékek bővítésre
<i>Fót</i>	22 helyi érték	2 legenda	7 fő	7 helyszín	7 javaslat
<i>Göd</i>	51 helyi érték	5 legenda	16 fő	11 helyszín	10 javaslat
<i>Vác</i>	62 helyi érték	14 legenda	10 fő	12 helyszín	4 javaslat

A helyi értékek kapcsán az interjúk lezárásaként a megyei értéktárban szereplő helyi különlegességek ismeretére is rákérdeztünk rá. Ezt részben azzal a cézzal tettük, hogy bemutassuk a résztvevőknek a helyi értékek fogalmát egy konkrét példán keresztül, és javaslatot gyűjtünk az értéktár esetleges bővítéséhez. A fóti interjúalanyokkal a Németh Kálmán Emlékház, a Somlyó természetvédelmi terület és a somlói galuska; a gödi résztvevőkkel a gödi sziget és Duna mellékág és Dunapart, valamint a Kincsem telep és életmű; a váci lakosokkal pedig a váci múmiák, Cházár András szellemi öröksége és váci diadalív kerültek említésre. A helyi lakosok jellemzően ismerték a felsorolt értékeket – Cházár András szellemi örökségén kívül –, a példákön keresztül megértették az értéktárak fogalmát, azonban új értékek megnevezésére mégis kevesen vállalkoztak (lásd 4. számú táblázat).

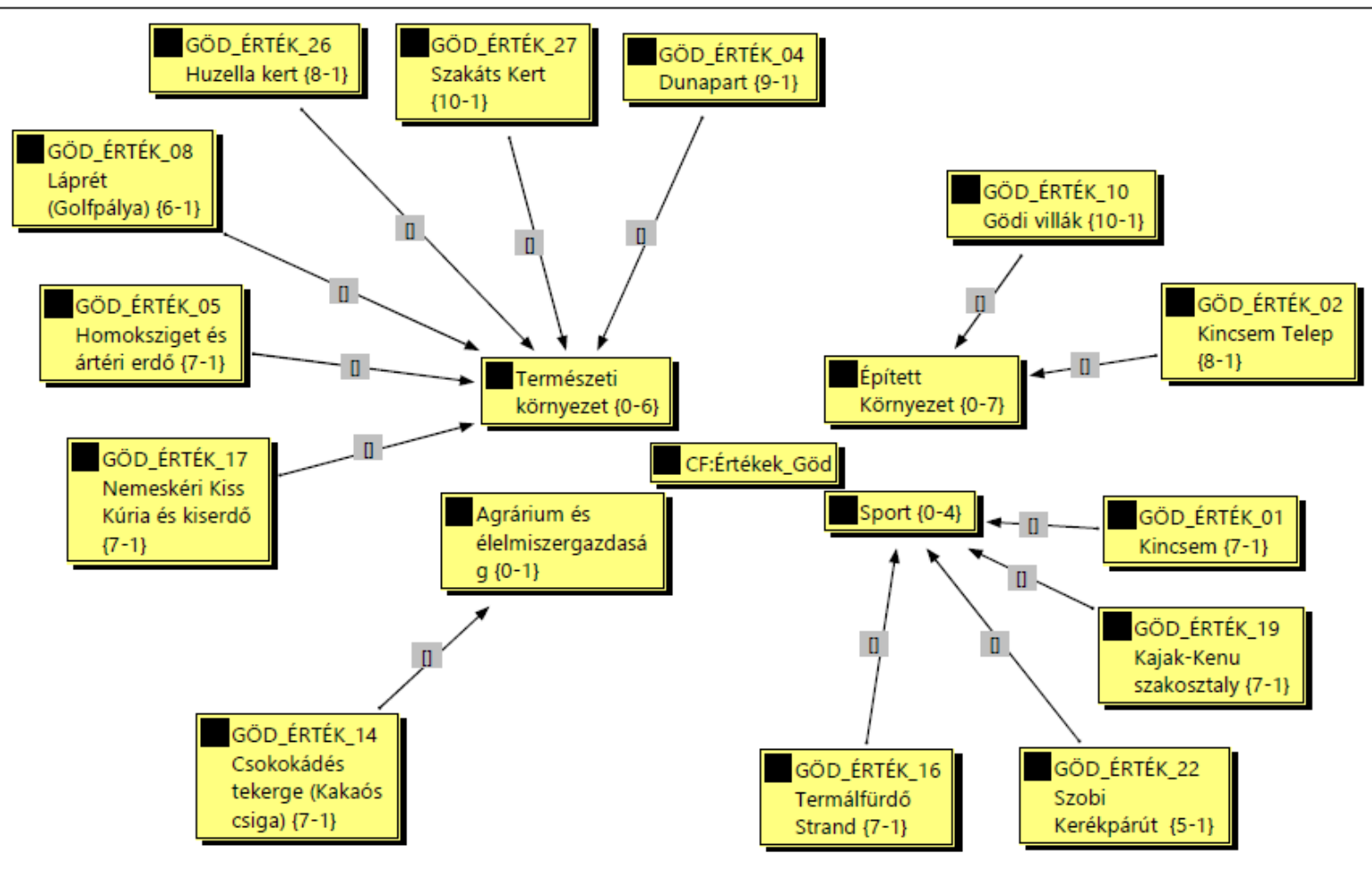
A lakosok nézetei alapján: a leggyakrabban említett helyi értékeket az 5. számú (Fót), 6. számú (Göd) és 7. számú (Vác) ábrákon mutatjuk be. A leggyakoribb 13 érték közé való besoroláshoz más-más küszöbszintet vettünk alapul az interjúk elemzésekor: ez legalább három különböző személy általi említést jelentett Fót esetében; négy Vác esetében; illetve Göd esetében pedig öt interjúban való megjelenés volt szükség ahhoz, hogy egy-egy nevezetesség bekerüljön a kiemelt értéklistába.

5. ábra: Kiemelt gyakorisággal megjelenő helyi értékek Fóton
(Forrás: Saját összeállítás a kvalitatív tartalomelemzés (Atlas.ti) alapján)

Figyelmet érdemel az, hogyan a legismertebb értékek a különböző értékkategóriák között milyen módon oszlanak meg településenként. Fót esetében az élelmiszeripari termékek és a turizmus-vendéglátás a meghatározó (5. számú ábra), Göd esetében a természeti környezet és a sporthoz köthető értékek (6. számú ábra), Vác esetében pedig az épített környezet és a hozzájuk kapcsolódó kulturális örökség (7. számú ábra) azok, amelyek kiemelt gyakorisággal jelentek meg az interjúkban.

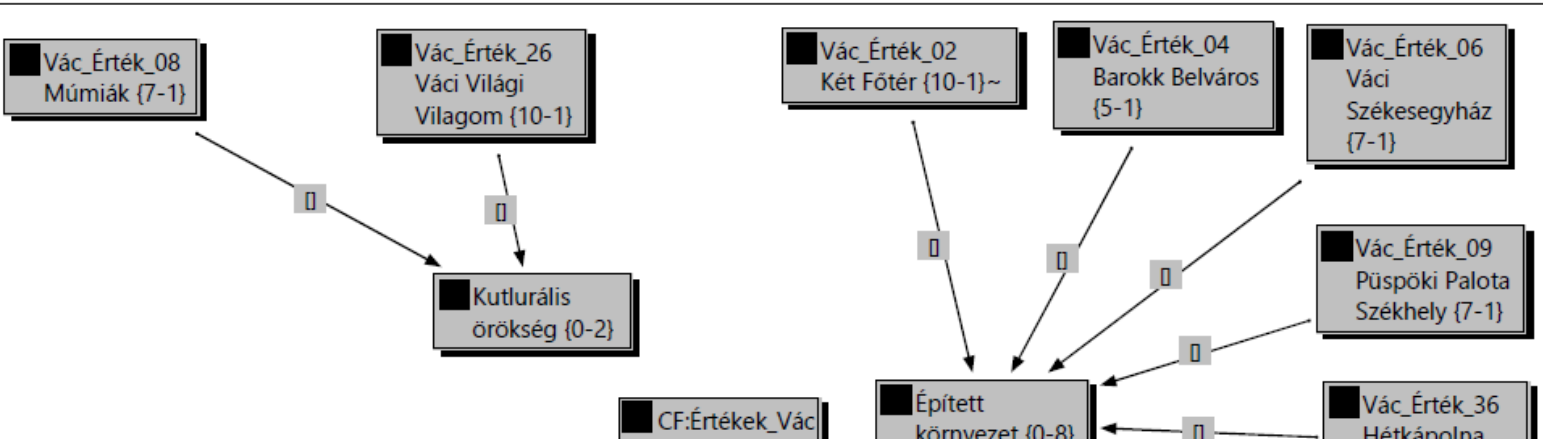
6. ábra: Kiemelt gyakorisággal megjelenő helyi értékek Gödön
(Forrás: Saját összeállítás a kvalitatív tartalomelemzés (Atlas.ti) alapján)

A legnépszerűbb helyi értékek kapcsán megjelenő jó érzések között a pozitív érzelmek egy szűkebb palettáját sikerült azonosítanunk, amelyek a kedvelés, szeretet, büszkeség, valamint a testi-lelki jóllétet biztosító kikapcsolódási lehetőségek kapcsán feltörő életöröm. Ezek erőssége azonban elhanyagolható a lakóhely iránt megjelenő érzelmi kötődés intenzitása mellett, ami a résztvevő lakosok többségére jellemző három résztvevő kivételével.

Viszonylag ritkán talákoztunk olyan lakossal, aki nem ismerte vagy pontatlanul a jellegzetes lokális értékeket. Az előforduló esetek között említhető a fóti paradicsom keverése a veresi paradicsommal, illetve Kincsem – Overdose versenylovak összetévesztése, valamint a gödi csokoládés tekerge (kakaócsiga) vaníliás csigaként való említése.

7. ábra: Kiemelt gyakorisággal megjelenő helyi értékek Gödön
(Forrás: Saját összeállítás a kvalitatív tartalomelemzés (Atlas.ti) alapján)

A helyi értékek ismerete azonban nem jelenti minden esetben a megbecsülésüket és az elfogadásukat, ezt a személyes beállítódás és ízlés is meghatározza (Vesd össze Nelissen és társai 2007). Gödön például egy kifejezetten művelt, idősebb férfi interjúalany – erősen konzervatív beállítódással – az újkeletű „kakaós csiga” körül felépült gasztronómiai fesztivált becsülte le, mint egy komolytalan rendezvényt.

Russel (1980) felosztására visszautalva az állapítható meg, hogy ez a három város a lakosok számára alapvetően a nyugalom érzelmi háttérét kínálja fel („nyugis”, „emberléptékű”), szemben az interjúkban említett „nyüzsgés” és „pörgés” izgalmi állapotaival, amit az ingázó lakosok összehasonlításként a közeli fővárossal azonosítanak.

Az interjúkból kirajzolódó városképek a helyi legendák tükrében sajátos színezetet öltenek (Moreno-Rivas 2019): a szubjektív narratívákat összegezve a településeket úgy jellemezhetjük, mint az *óriás (Budapest) árnyékában megbújó egykori úri települést (Fót), a monarchia emlékeit őrző túlnépesedett dunaparti üdülővárost (Göd) és egy magára találó, két főterű büszke barokk várost, ahol Mária Terézia is megfordult (Vác).*

5. Összefoglalás

A megkezdett kutatócsoport munka első szakaszának lezárásakor megállapítható, hogy az átlagemberek jellemzően nehezen vagy pontatlanul tudják pontosan megfogalmazni, hogy mit takar pontosan a hungarikum fogalma. A fogalom ismertetése kapcsán felsorolásjelleggel agrár- és élelmiszergazdasági értékeket mutatnak be a legtöbben. Érdekes jelenség, hogy a hungarikumokhoz kapcsolódó érzelmi attitűdök nem teljesen egységesek: azon nemzeti közkincsnek számító értékek kapcsán, amely erősíti a magyarok összetartozását, általában a nemzeti büszkeség érzése jelenik meg a lakosság körében. Ebben a tekintetben is találkoztunk azonban olyan kivételekkel, akik távolinak érzik magukat a nemzeti értékeinktől, ezért nehezebben is tudnak érzelmileg azonosulni velük, kötődni hozzájuk.

A települési értékfeltárás kapcsán a lakossági interjúk újdonsága, hogy sajátos mintázatokat fedeztünk fel a települési szinten, amelyek a jelen publikáció keretein belül csak vázlatosan kerültek bemutatásra. A lakossági narratívákban megjelenő helyi sajátosságok részben egyeznek a már kanonizált értékekkel, azonban ennél bővebb körűek. A lokális városi legendák, köztudatban forgó történelmi személyek, értéktári javaslatok feldolgozása már a kutatómunka egy következő állomása lesz, amely során az első szakaszban feltárt, leggyakrabban megjelent értékek ismeretét kérdőíves kutatási módszerek segítségével tovább pontosítjuk, jelentősebb lakossági minta bevonásával.

Felhasznált irodalom:

- 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200030.tv> [Hozzáférés dátuma: 2020.12.10.].

- Assmann, Jan (1992): Das Kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen. Verlag C.H.Beck, München
- Babbie, Earl (2017): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata, Budapest, Balassi Kiadó.
- Bábosik, István (s.a.): Értékközzvetítés napjainkban, Értékközzvetítés napjainkban | Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (gov.hu) [Hozzáférés dátuma: 2021.01.02.].
- Bagnall, Gaynor (2003): Performance and performativity at heritage sites. In: Museum and Society, 1. évf. 2. szám, pp. 87–103.
- Bátonyi, Pál (2014): A mai Göd település területének története a 9. században. Őstörténeti kutatások. In: Gödi Almanach, 16. szám, 19-30. p.
- Burke, Brian L. - Kosloff, Spee - Landau, Mark J. (2013): Death Goes to the Polls: A Meta-Analysis of Mortality Salience Effects on Political Attitudes, In: Political Psychology, 34. évf. /2. szám, pp. 183–200.
- Farkas, Éva (2019): Az értéktárak működésnek jogi szabályozása, szerepük az átörökítésben és a közösségépítésben. In: Kulturális Szemle, 6. évf. 2. szám, 76-83. p.
- Farkas, Zoltán (2007): Az egyéni és a kulturális érték fogalma és típusai. Jelkép, 4, pp.67-86.) http://real-j.mtak.hu/5609/4/JelKep_2007_4-2008_1.pdf (Hozzáférés dátuma: 2021.01.10.)
- Fredrickson, Barbara L. (1998): What Good Are Positive Emotions?. In: Review of General Psychology, 2. évf. 3. szám, 300–319. p.
- Greenberg, Jeff - Solomon, Sheldon - Pyszczynski, Tom (1986/1997): Terror Management Theory of Self-Esteem and Cultural Worldviews: Empirical Assessments and Conceptual Refinements. In: Advancements in Experimental Socialpsychology, 29 évf., 61–139. p.
- H. Farkas, Julianna (2006): Értékek, célok, iskolák. Budapest, Balassi Kiadó.
- Hajnal, Viktor (2018): Gombos-Bogoján közös összefogás eredménye az értéktár létrehozása. In: Szín Közösségi Művelődés, 23. évf. 5. szám, 26–28. p.
- Káposzta, József - Ritter, Krisztián - Kassai, Zsuzsanna (2015): Hungarikumok területi jelentőségének vizsgálata, különös tekintettel a pálinkára. In: Tér és Társadalom, 29. évf. 4. szám, 139-153. p.
- Kárpáti, Árpád (2018): Minden értéknek legyen közössége! – Értékfeltáró jó gyakorlatok. Budapest, NMI Művelődési Intézet.
- Kis, Krisztián – Pesti, Kitti (2015): Szegedi élelmiszeripari hungarikumok helyzete, lehetőségei a globalizáció és a lokalizáció kölcsönhatásában: eredet, hagyomány és minőség szögediesen. In: Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok, 10. évf. 2. szám, 9–34. p.
- Kis, Krisztián - Pesti, Kitti (2015): Szegedi élelmiszeripari hungaricumok helyzete, lehetőségei a globalizáció és a lokalizáció kölcsönhatásában: eredet, hagyomány és minőség szögediesen. In: Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok, 10. évf. 2. szám 9-34. p.
- Kuczkó, Andrea (2016): A rákospalotai javító intézet és speciális gyermekotthon (Leánynevelő intézet). In: Helyem, házam, palotám, 2 évf. 2 szám, 56–57. p.
- Lorand, Ferenc (2002): Értékek és generációk. Budapest, OKKER.
- Lovas Kiss, Antal (2013): A helyi értékek és hungarikumok azonosításának jellemzői a 21. századi lokális kultúrákban, Debreceni Egyetem, https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/218683/file_up_Lovas%20Kiss%20Antal.pdf?sequence=1 (Hozzáférés dátuma: 2021.01.10.).
- Marsio, Leena (2015): Intangible Cultural Heritage. Examples of the implementation of the UNESCO 2003 Convention in selected countries under comparison. Report Summary and Conclusions. <https://www.cupore.fi/en/publications/cupore-s-publications/intangible-cultural-heritage-examples-of-the-implementation-of-the-unesco-2003-convention-in-selected-countries-under-comparison-report-summary-and-conclusions> [Hozzáférés dátuma:

2020.12.10.].

- Máté, Lászlóné (2013): Géczi László Miklósné: „Engem megtalált a feladat” - Érték és közösség – települési értéktár Szurdokpüspökiben. In: Szín Közösségi Művelődés, 18. évf. 6. szám 36–38. p.
- Mesquita, Batja - Boiger, Michael - De Leersnyder, Jozefien (2016): The cultural construction of emotions, In: Current Opinion in Psychology, 8. szám, 31–36. p.
- Nelissen, Rob M.A. - Dijker, Anton J.M., - de Vries, Nanne K. (2007): Emotions and goals: Assessing relations between values and emotions, Cognition and Emotion, 21 (4), 902–911. p.
- Nótári, Márta (2014): A helyi értéktárak szerepe a nemzeti örökség piramisban. In: Gradus, 1. évf. 2. szám, 140–146. p.
- Nyaupane, Gyan P. - Timothy, Dallen J. (2009): Heritage awareness and appreciation among community residents: perspectives from Arizona, USA, In: International Journal of Heritage Studies, 16. évf. 3. szám, 225–239. p.
- Pataki, Ferenc (1995): Érték, norma, viselkedés. In: Garami Györgyné (szerk.): Nevelésméleti szöveggyűjtemény. Budapest, BGF, KVIK.
- Péli, László - Némédiné Kollár, Kitti - Tóth, Tamás (2015): A hungarikumok magyarországi és nemzetközi megítélésének főbb aspektusai az egyetemi hallgatók körében. In: Hermann Ottó Intézet Gazdálkodás - Agrárökonómiai tudományos folyóirat, 59. évf. 6. szám, 547–562. p.
- Perlaki, Claudia (2018): Számba vett értékeink. A veszprémi Települési Értéktár munkájáról. In: Veszprémi Szemle, 3. szám, 190–195. p.
- Rehák, Ferenc (2000): Fót története. Budapest, Greger-Delacroix Kiadó.
- Rivero Moreno, Luis – Rivas, Miguel (2019): Cultural Heritage as a driver for branding the contemporary city. A toolkit for storytelling. ROCK project report, European Commission. 136. p.
- Russell, James A. (1980): A Circumplex Model of Affect. In: Journal of Personality and Social Psychology, 39. évf. 6. szám, 1161–1178. p.
- Schwartz, Shalom H. – Sagiv, Lilach (1995): Identifying culture-specifics in the content and structure of values. In: Journal of Cross-Cultural Psychology, 26. évf. 1. szám, 92–116. p.
- Shimp, Terence A. - Sharma, Subhash – Shin, J. (1994): Consumer Ethnocentrism: A Test of Antecedents and Moderators. In: Journal of the Academy of Marketing Science, 23. évf. 1. szám, pp. 26–37. p.
- Silverman, Helaine – D. Fairchild Ruggles. (2007): Cultural Heritage and Human Rights. New York London, Springer.
- Smith, Laurajane – Campbell, Gary (2015): The elephant in the room: Heritage, affect and emotion. In: Logan, W. - Craith, M. Nic, – Kockel, U.(szerk.): A Companion to Heritage Studies. Wiley-Balckwell.
- Somogyi, Krisztina (2016): Építészeti értéktár a budafoki piacon. In: Budapest, 39. évf. 11. szám, 5–8. p.
- Van Matre, Steve (2009): Interpretive Design and The Dance of Experience. The Institute for Earth Education
- Varga, Károly (2003): Értékek fénykörében – 40 év értékutatás és jelen országos értékvizsgálat. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Watson, Sheila (2016): Why do emotions matter in museums and heritage sites? In: Carla van Boxtel - Maria Grever - Stephan Klein (szerk.): Sensitive Pasts: Questioning Heritage in Education, 75–91. p.
- Wohlers, Lars (2015): Informelle Bildung. Natur-und Kulturerbe erfolgreich vermitteln. Lüneburg, Kon-Tiki.